

lun, symbolisena yhteisöllisyytenä nähdyn kansallisuuden ja sukupuolen pienieleisten kytkösten esiin nostaminen. Rippikoulun kytkeytyminen suomalaisuuteen tapahtuu Kokkosen mukaan heteroseksuaalisen maskuliinisuuden korostamisen myötä. Rippikoulu rinnastuu toiseen kansallisen identiteetin tuotantolaitokseen, armeijaan: miestyöntekijät viljelevät armeijaslangia, majoitustiloista puhutaan ”korsuina” ja miesohjaajien ja poikaleiriläisten tapaamisissa siteerataan *Tuntematonta sotilasta*.

Yhteisöllisyyden ja sukupuolen rakentumisen tarkastelu ei tutkimuksessa aina toteudu tasapainoisesti. Kahden laajan teeman yhdessä kuljettaminen ja yhteen nivominen on haastava tehtävä, ja usein lukijalle syntyy vaikutelma, että fokus on sukupuolen rakentumisen sijaan yhteisöllisyyden rakentumisessa. Tätä epäsuhtaa selittää valittu rituaalitutkimuksellinen näkökulma, joka korostaa yhteisöllisyyden eri ulottuvuuksia. Yhteisöllisyyden rakentumista käsitelläänkin analyysiluvuissa usein monisyisemmin ja laajemmin kuin sukupuolen rakentumista. Vahvimmin sukupuolen ja seksuaalisuuden teemat nousevat esiin viimeisessä analyysiluvussa.

Kokkonen nojaa sukupuolen rakentumisen analyysissaan yhdysvaltalaisen queer-teoreetikko Judith Butlerin klassiseen performatioteoriaan. Tämän lisäksi hyödynnetään erityisesti maskuliinisuustutkimuksen teorioita ja käsitteitä. Sukupuolentutkimuksellisia näkökulmia olisi kenties voinut ottaa laajemmin rituaalitutkimuksen rinnalle. Nyt lukijan on vaikea tulkita, mitä esimerkiksi ”sukupuolirajan” tai ”maskuliinisella sukupuolten järjestyksen” käsitteillä tarkoitetaan. Myös seksuaalisuuden ilmiöt jäävät vähälle huomiolle. Esimerkiksi Kokkosen tulkinta siitä, että rippileirillä tapahtuva poikien lisääntyminen ja ristiinpukeutuminen sekä tyttöjen vähentynyt meikkaaminen kertovat sukupuolirajan liudentumisesta ja sukupuolitt-

tuneista normeista vapautumisena, on osuva. Lukija jää kuitenkin pohtimaan, mitä nämä ilmiöt kertovat seksuaalisuuden ja erityisesti heteromaskuliinisuuden rakentumisesta liminaalivaiheessa olevassa yhteisössä.

Sukupuolen ja yhteisöllisyyden tarkastelun epäsuhtaa voi selittää osaltaan myös Butlerin hankala suhde muihin käytettyihin teorioihin. Erityisesti Erving Goffmanin ja Butlerin performatiokäsityksissä on monien yhtäläisyyksien lisäksi myös merkittäviä eroja, joista keskeisin liittyy kysymyksiin subjektista ja toimijuudesta. Goffmanille performatiion suorittaa aina ”joku”, joka kulttuurisia normeja performoidessaan tulee omaksuneeksi myös identiteetin ja sukupuolen. Butler taas näkee, että sukupuolittunut ja seksualisoitu subjekti syntyy performatiivisen toiston seurauksena: yksilö ei esitä tai performoi, vaan hänen olemassaolonsa perustuu (kulttuurin ohjaamaan ja tiedostamattomaan) performatiivisuuteen. Tällöin esimerkiksi sukupuolella ”leikkiminen” ei välttämättä tuota tavoiteltua tulosta. Performatiivisuuden käsitteen monimerkityksellisyttä esimerkiksi suhteessa vallan kysymyksiin olisi ollut hyvä käsitellä laajemmin, sillä lähtökohtaisesti kyse on hyvin hedelmällisestä teoreettisesta vuoropuhelusta. Esimerkiksi Kokkosen tapa tarkastella uskontoa olemukseltaan performatiivisena on inostava.

Jarmo Kokkosen väitöstutkimus on tärkeä ja tarpeellinen. Rituaalitutkimuksen näkökulma paljastaa, miksi rippikoulu on Suomessa niin suosittu. Kyse on ennen kaikkea siirtymärituaalin voimakkaasta yhteisöllisyydestä, *communitas*-hengestä, jonka saavuttaminen on yksilön myöhemmissä elämänvaiheissa vaikeaa ilman uutta kollektiivia. Lisäksi Kokkosen tutkimus osoittaa rippikoulun sukupuolittavan luonteen. Kokkonen hahmottaa tutkimuksensa rippikoulun kulttuurisen mallin, eräänlaisen rituaaleissa elävän

konvention, joka ohjaa sukupuolen rakentumista. Viimeisessä analyysiluvussa Kokkonen esittääkin, että rippikoulun keskiössä – pyhänä – ovat pohjimmiltaan sukupuoli ja heteroseksuaalisuus, vaikka rippikoululaiset tai työntekijät eivät itse näin ajattelisikaan. Tämä johtuu siitä, että rippikoulun sukupuolittava voima toimii performatiivisesti – ilman nuorten tai aikuisten erityistä intentiota. Tätä kuvaa esimerkiksi leirihäätinstitiution keskeisyys rippikoulussa.

Kokkosen mukaan sukupuolittavia konventioita tulisi purkaa esimerkiksi vahvistamalla nuorten osallisuutta rippikoulun suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä tarkastelemalla kriittisesti rippikoulun rituaalien sukupuolittavaa aspektia. Rippikoulussa – ja kirkossa – olisi myös tarvetta puheelle sukupuolen ja seksuaalisuuden suhteesta hengellisyyteen, sillä kirkon kanta ei ole nuorille(kaan) merkityksellinen. Tätä vaikeuttaa Kokkosen mukaan se, että kirkosta ja rippikoulusta uupuu tällä hetkellä sukupuolen ontologia. Sen hahmottamisessa teologian ja sukupuolentutkimuksen liitto voi kuitenkin olla ratkaisevassa roolissa. Kokkosen tutkimuksen äärellä tähän väitteeseen on helppo yhtyä.

TEEMU RATINEN, TEOL. TRI

FRANCESCA ARAN
MURPHY & TROY A.
STEFANO (ED.)

**The Oxford Handbook
of Christology. Oxford
University Press 2015.
670 s.**

Kokemukseni on ollut, että Oxfordin ja Cambridgen käsikirjat ovat tyypillisesti varsin hyviä. Uusin kristologia-opus ei tee poikkeusta. Tarjolla on taas jämäkkä kokonaisuus, joka on samanaikaisesti kattava ja perinpohjainen sekä helposti lähestyttävä. Kirja koostuu neljästäkymmenes-

tä artikkelista ja kokonaisuus jakaantuu seuraaviin osioihin: Raamattu, patristinen aika, keskiaika, reformaatio, modernismi ja postmodernismi, kristologia modernissa taiteessa sekä kristologian normatiivinen merkitys. Kirjoittajina on ekumeeninen joukko tunnettuja kunkin erityistee-man asiantuntijoita.

Liikkeelle lähdetään Raamatun Jeesus-kuvasta. Ensimmäinen artikkeli käsittelee filosofisemmin jumala-puheen mahdollisuutta ja sanelun ilmoituksen luonnetta. Pari tekstiä keskittyy kristinuskon ja juutalaisuuden suhteeseen. Islamilaista Jeesus-kuvaa käsittelevä teksti avaa hyvin islamilaisen kristologian historiaa. Jo Koranissa pyritään rakentamaan antiteettinen kuva suhteessa Uuteen testamenttiin, jota pidetään Jumalan todellisen ilmoituksen väärennönä. Tästä syystä Uutta testamenttia ei edelleenkään tutkita akateemisen islamin piirissä eikä sen lukemista pidetä toivottavana. Artikkelit sisältää myös kiinnostavan analyysin viimeaikaisen islamilaisen elokuvan ja kirjallisuuden Jeesus-kuvista.

Varsinaiset Jeesus-tutkimusta esittelevät artikkelit seuraavat uudempiä postliberaalia ja narratiivisen teologian suuntausta. Jakoa historian Jeesukseen ja uskon Kristukseen pidetään ongelmallisena. Evankeliumit ovat todistusta Kristuksesta ja sellaisenaan aina jonkin koetun tulkintaa, ja kuulija joko hyväksyy tai hylkää evankeliumin todistuksen. Patristista aikaa käsittelevistä artikkeleista varsinkin Brian Daleyn Antiokian ja Aleksandrian koulukuntia kartoittava teksti avaa oivaltavasti mainittujen teologisten tyylien yhtäläisyyksiä ja eroja. Kenneth Oakesin artikkeli summaa napakasti Nikean konsiliin johtaneen kehityksen. Nämä ja muut samankaltaiset yhteenvetoartikkelit ovat erinomaisia esimerkiksi opetusta tai olennaisten teemojen nopeaa muistiin palauttamista ajatellen.

Keskeinen kristologinen teema on luonnollisesti ajatus sovituksesta.

Gustaf Aulén teki karhunpalveluksen modernille teologialle kirjallaan *Christus Victor*, joka esitti reduktionistisia tulkintoja useasta keskeisestä teologista ja pakotti tekemään väkinäisen valinnan kolmen sovitusopin tulkinnan välillä. Useampi artikkeli avaa patristista sovitusoppia eri suunnista osoittaen samalla Aulénin kategorisoinnin ongelmat: kirkkoisät eivät kokeneet ongelmalliseksi käyttäen erilaisia sovituskäsitteitä keskenään komplementaarisesti. Viimeaikaisessa populaarteologiassa erityisesti Anselm Canterburyläisen osa on ollut joutua yleisen pilkan ja ylenkatseen kohteeksi. Hänen oppiaan tavataan pitää kylmän rationalistisena, aikaansa sidottuna ja Jumala-opin kannalta arveluttavana. Sen sijaan Petrus Abelardin moraalinen esimerkki -teoriaa on pidetty modernina tai ainakin aikaansa edellä olevana. Tosiasiassa Abelardin ja Anselmin välillä on tuskin lainkaan eroa mitä tulee sovituksen objektiiviseen puoleen: molempien mukaan ristinkuolema ja ylösnousu ovat sovituksen välttämättömiä edellytyksiä.

David Hoggin Anselmia käsittelevä artikkeli avaa kiinnostavasti Anselmin teorian ajanhistoriallisia taustoja sekä suhdetta esimerkiksi juutalaisuuteen ja islamiin. On virhe pitää Anselmin teoriaa riippuvaisena esimerkiksi feodaaliyhteiskunnan hierarkkisesta liittojärjestelmästä. Anselmin yhtenä intentiona oli esittää sovitusta sellaisten esimerkkien kautta, jotka olivat ymmärrettäviä hänen omassa ajassa, mutta hän ei väitä, että tämä korrelaatio olisi ainoa oikea tapa ymmärtää sovituksen luonne. Hogg tulkitsee Anselmin projektia apologetisena ja missionaarise- na yrityksenä kääntää kristinuskon sisältöjä sekulaarille kielelle. Näin ollen Anselmin malli itseasiassa tekee juuri ne asiat, joita modernit Anselmin kriitikot kaipaavat.

Keskiajan kristologiaa käsittelevät artikkelit keskittyvät pitkälti kristologisen opinmuodostuksen ja teoretisoinnin sekä sovitus-

opin suhteeseen. Kristologia linkittää myös teologiseen kosmologiaan ja metafysiikkaan. Kristologian ja metafysiikan suhde onkin liikeinen reformaatioissa, jossa keskitytään luonnollisesti Lutheriin ja Calviniin. Heille kristologia ilmenee erityisesti ehtoollisteologiassa. Luterilaisen ja reformoidun ortodoksin ajan kristologia nousee sekin pitkälti ehtoollisen luonteeseen ja teologian metodiin liittyvistä metafysiisistä perusratkaisuista. Luterilaisille todellisuus – tekstiin tallennettu tapahtuma – määrää metafysiikan; reformoiduille järjestys on päinvastainen.

Olennainen käänne kristologiassa teoretisoinnissa tapahtuu Immanuel Kantin jälkeen. Kantille Kristus on ennen kaikkea moraalinen esimerkki, joka ilmentää täydellistä antautumista universaalille moraalilain seuraamiselle. Syntisenä ihminen on syntivelan alainen ja tarvitsee sovitusta. Sovitus realisoituu silloin, kun ihminen kääntymyksessä omaksuu uuden minän, joka tahtoo seurata moraalilakia. Tämän uuden minän dispositio nollaa vanhan minän velat. Kristus ei oikeastaan tee muuta kuin asettaa esimerkin, jota jäljitellä.

Schleiermacherilla kantilainen teema varioituu ja tulkitaan uudelleen Kristuksella olleen erityisen jumalatietoisuuden näkökulmasta. Kristuksen jumaluus realisoituu erityislaatuudessa tietoisuudessa niin, että Jumala ei ole vain läsnä hänelle, vaan Jumala on hänessä. Sovitus ilmenee tämän tietoisuuden leviämisenä siinä yhteisössä, jonka Kristus perustaa, eli seurakunnassa. Seurakunta koostuu yksilöistä, joilla on osallisuus tähän samaan tietoisuuteen.

Troy Stefanon kaksi keskeistä artikkelia käyvät läpi siirtymän moderniin teologiaan. Kysymys historiallisesta Jeesuksesta ja esimerkiksi Kantin ja Schleiermacherin radikaalit uudelleentulkinnat liittyvät eurooppalaisessa ajattelussa pitkälti G. E. Lessingin esiin nostamiin on-

gelmiin yksittäisten historiallisten tapahtumien universaalista merkityksestä. Teema on varsin hankala ja tässä kohtaa kirjassa tuntuu tulevan hieman kiire; vaikeita kysymyksiä käsitellään yksittäisten ajattelijoiden paikoitellen varsin idiosynkraattisen terminologian avulla. Nämä jaksot edellyttävät lukijalta jo melko paljon pohjatietoja. Kuitenkin teoksen modernia aikaa ja eri kontekstuaalisia kristologioita käsittelevissä artikkeleissa nousee hyvin esiin se, kuinka kysymykset klassisen kristologian mahdollisuudesta ”nykyaikana” (mitä se sitten tarkoittaakaan) ovat linkittyneitä tiettyihin kontingentteihin filosofisiin ennakkoehtoihin. Tämän skaalan avaamisessa kirja onnistuu varsin hyvin. Vaikeita kysymyksiä ei lakaista maton alle, mutta ne asetetaan omiin traditioihinsa, joiden sisällä niihin voi yrittää etsiä vastauksia.

Kirjan loppupuolelta löytyvät omat artikkelit kristologiasta kuvataiteessa, musiikissa, kirjallisuudessa ja elokuvissa. Vaikka jokainen yksinäänkin on valtavan laaja teema, jokaisesta löytyy mainio luettelo teoksista, joiden avulla pääsee helposti pidemmälle. Tämä koskee kirjan kaikkia artikkeleita.

OLLI-PEKKA VAINIO, DOS.

AGUSTÍN FUENTES & AKU VISALA (TOIM.)

Conversations on Human Nature. Walnut Creek: Left Coast Press 2016. 325 s.

Haastatteluille perustuva teos on nykymaailmassa harvinaisuus. Yhtä harvinaista on se, että systemaattisen teologian ja eksegetiikan tutkijat keskustelevat samassa kirjassa antropologien, biologisten, psykologien ja filosofien kanssa. Filosofit Aku Visalan ja antropologi Agustín Fuentesin poikkitieteellinen katsaus ihmisluonnon ideaan sisältää kak-

sikymmentäyksi haastattelua, jotka on jaettu neljään lukuun johdannon ja päätösluvun väliin. Kahden ensimmäisen haastatteluluvun painopiste liittyy ihmisen evoluutioon, aivoihin/mieleen sekä ihmiskulttuurin luonteeseen. Kolmannessa luvussa pohditaan erityisesti persoonan ja minuuden (self) olemusta. Neljäs luku keskittyy teologiaan ja uskontoon. Kaikissa luvuissa pohditaan kysymyksiä ihmisluonnon olemuksesta, ihmisen arvosta ja erityisyydestä, vapaasta tahdosta ja moraalista.

Ihmisluonto on lähivuosikymmeninä ollut voimakkaiden kiistojen aihe. Esimerkiksi sosiobiologiasta siinnyt evoluutiopsykologia on selittänyt ihmislajin universaaleja piirteitä ja taipumuksia sisäsyntyisinä adaptaatioina, jotka ovat kehittyneet kivikauden haasteisiin. Toiset taas ovat korostaneet kulttuurien ja käyttäytymismallien erilaisuutta. Myös darvinistista populaatioajatusta ja ihmismielen ja -käytöksen muovautuvuutta (plasticity, malleability) on pidetty tieteellisinä syinä luopua ihmisluonnon ideasta. Tutkimuksen tulkinnoilla on myös eettisiä ja poliittisia ulottuvuuksia. Esimerkiksi neurotieteellinen tutkimus on johtanut jotkut tutkijat väittämään, että vapaa tahto on illuusio. Moraalista kritiikkiä on herättänyt muun muassa väite väkivallan luonnollisuudesta – etenkin, kun väite yhdistetään ajatukseen geenien ratkaisevasta vaikutuksesta.

Visalan ja Fuentesin tavoin haastateltavat ovat pääasiassa keskittien kulkijoita suhteessa ihmisluonnon ideaan. Yhtäältä he välttelevät vahvaa ajatusta sisäsyntyisestä ja muutumatonta ihmisluonnosta. Toisaalta haastateltavat eivät pidä ihmisluonnon käsitettä vanhentuneena olemusajatteluna, vaikka monet konstruktivistit ja kulttuurirelativistit ovat pitäneet sitä vahingollisena vallankäytön välineenä.

Haastateltavat torjuvat niin kutsutun nature/nurture-erottelun, jonka mukaan tietyt kyvyt ja piirteet ovat

luonnon, biologian ja geenien vaikutusta, toiset kasvatuksen, kulttuurin ja oppimisen seurausta. Esimerkiksi päivitetyn evoluutioteorian valossa ihmiskulttuuri on vaikuttanut oleellisesti ihmislajin kehitystä ajaviin valintapaineisiin. Lisäksi lähes kaikkien ihmisen kykyjen ja piirteiden kehityminen edellyttää oppimista ja sosiaalista ympäristöä. Näin ollen ihmisluontoa ei tule nähdä kakkuna, jossa vakiintuneen biologisen pohjan päälle lisätään milloin mikäkin kulttuurinen täyte.

Teologeja saattaa kiinnostaa se, miten eri alojen edustajat vastaavat kysymyksiin ihmisen arvosta, erityisyydestä, moraalista ja vapaasta tahdosta, jos taustalla ei ole käsitystä Jumalan olemassaolosta. Esimerkiksi sosiologi Christian Smithin mielestä ihmiset ovat olemuksellisesti persoonia. Hänen mukaansa persoona on täysin luonnonvoimien tuote, ja myös muilla eläimillä on persoonan kaltaisia kykyjä. Samalla kuitenkin persoona on ontologisesti emergentti eli laadullisesti uuden tason ominaisuus, jota ei voida palauttaa eli redusoida esimerkiksi aivojen impulsseiksi. Yksilö on persoona joko täysin tai ei lainkaan.

Tällaiset väitteet herättävät monia lisäkysymyksiä kriittisen lukijan mielessä. Emergenssin käsite nimittäin toimii toisinaan materialistien taikasauvana, jolla selitetään ihmisen erityispiirteitä tietoisuudesta moraalisiin. Kovin syvälliseen filosofiseen argumentaatioon haastatellut eivät kuitenkaan yllä. Kyseessä lienee tilaa säästävää periaatevalintaa. Alaviitteet ja kirjasuosituksukset ohjaavat lukijan lisäargumenttien pariin.

Kirjan teologit ovat muiden haastateltavien tavoin tutkijaprofiiliin poikkitieteellisiä. He kytkevät ihmisluonnon, moraalien ja uskonnollisuuden vahvasti evoluutioon, aivoihin ja ihmisyhteisöjen sosiaalisten suhteiden dynamiikkaan. Biologiaan ja systemaattiseen teologiaan perehtynyt Celia Deane-Drummond painottaa ihmistä osana luomakuntaa ja suhdettamme muihin